

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษาโดยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน
กับโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อท้องถิ่นสำหรับนักเรียนระดับประถม
ศึกษา: กรณีศึกษา โรงเรียนวัดหัวดงเหนือ อำเภอเก้าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์
**The Development of Locality Studies Curriculum by Community and
School Partnership for Enhancing Sense of Community for Prathomsuksa
Students: A Case Study of Wathuadongnuea School, Amphoe Kaolieo,
Nakhon Sawan Province**

อมสิน จตุพร¹

Omsin Jatuporn¹

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษาโดยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อท้องถิ่นสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา มีขั้นตอนการวิจัย 3 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านหัวดง 2) การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษา และ 3) การศึกษาผลการเรียนรู้ที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) เครื่องมือสำหรับการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง แบบบันทึกข้อมูลด้านสภาพบริบทท้องถิ่น และแบบสังเกตพฤติกรรมนักเรียน 2) เครื่องมือสำหรับการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านความรู้ความเข้าใจของนักเรียน แบบประเมินความพึงพอใจของครู นักเรียน และวิทยากรท้องถิ่น และแบบวัดจิตสำนึกต่อท้องถิ่น

ผลจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านหัวดง ประกอบด้วย ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการเนื้อหาในท้องถิ่น ได้แก่ อาหารพื้นบ้าน ผัก และผลไม้ อาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานที่สำคัญและสถานที่ท่องเที่ยว วัฒนธรรมประเพณี ตำนานความเชื่อและเรื่องราวในท้องถิ่น และข้อมูลด้านสภาพบริบทท้องถิ่น ผลจากการพัฒนาหลักสูตรพบว่า หลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษามีองค์ประกอบ ได้แก่ วิสัยทัศน์หลักสูตร จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหาและเวลาเรียน แนวการจัดการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และแนวทางการวัดและประเมินผล ผลการเรียนรู้ที่ได้จากการทดลองใช้หลักสูตรพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ครู นักเรียน และวิทยากรท้องถิ่นมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ด้านพฤติกรรมนักเรียนระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พฤติกรรมการ

¹ ครู โรงเรียนวัดหัวดงเหนือ(บรรพพานุสรณ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1

¹ Teacher, Wathuadongnuea School, Nakhon Sawan Primary Education Service Area Office 1; e-mail: ajarn.hon@gmail.com

ทำงานกลุ่ม การทำโครงการ และการนำเสนองานหน้าชั้นเรียน และด้านจิตสำนึกต่อท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: หลักสูตรอิงบริบทท้องถิ่น, การมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียน, จิตสำนึกต่อท้องถิ่น

Abstract

This research was a research and development. The purposes of this research were to develop locality studies curriculum by community and school partnership for enhancing sense of community for Prathomsuksa students. The research involved 3 steps: 1) study the background information of the community, 2) develop the locality studies curriculum, and 3) study the learning outcomes of the locality studies curriculum. The research instruments included instruments for collecting qualitative and quantitative data: 1) semi-structured interview form, local community contents collecting form, and student investigation form and 2) learning achievement test, learning satisfaction assessment form, and sense of community assessment form.

The results from this research included: the background information of the community consisted of local community contents: 1) local foods, vegetables, and fruits, 2) occupations and local wisdoms, 3) important places and tourist attractions, 4) local customs and traditions, 5) myths and traditional stories and local contexts information. The locality studies curriculum was comprised of 6 components: vision, goals, contents structure, learning management guidelines, learning materials and resources, and evaluation and assessment guidelines. The learning outcomes of the locality studies curriculum were revealed that: students had learning achievement after using the curriculum higher at a significant level of .05 confident level. In regard to learning satisfaction toward the curriculum, teachers, students and knowledgeable community people were satisfied. Students' behavior during arranging learning activities, doing group works, conducting projects, and presenting class works and students' sense of community were satisfied after using the curriculum.

Keywords: local contexts-based curriculum, community and school partnership, sense of community

บทนำ

การจัดการศึกษาที่ผ่านมาเป็นการศึกษาที่กำหนดจากส่วนกลางซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทด้านทรัพยากร ความต้องการ ความเป็นอยู่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม และองค์ความรู้ในแต่ละท้องถิ่นส่วนใหญ่มุ่งพัฒนาเพื่อสังคมเมืองและภาคธุรกิจมากกว่าสังคมชนบท นอกจากนี้ระบบการศึกษายังไม่ได้สร้างเด็กและเยาวชนให้มีจิตสำนึกที่ถูกต้อง ไม่ได้ปลูกฝังให้คนเกิดความรักถิ่นฐานและภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน ซึ่ง อมรวิรัช นาคกรทรรพ (2551 : 12) ได้วิเคราะห์ระบบการศึกษาไทยว่ามีปัญหาในแง่กรอบความคิดที่ติดอยู่กับโรงเรียน อันเป็นเหตุให้การศึกษาถูกแบ่งแยกจากการพัฒนาในมิติต่างๆ ที่เป็นองค์รวม ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านการเมือง และด้านสิ่งแวดล้อม การศึกษาไม่มีอิทธิพลต่อการแก้ปัญหาในด้านต่างๆ เหล่านั้น และการที่การศึกษาซึ่งรัฐทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการจัดการศึกษา ได้กลายเป็นสิ่งที่ไม่มีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิต วิธีการคิด ระบบเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประเพณี และการเมืองของชุมชนท้องถิ่น ทำให้โรงเรียนกลายเป็นสิ่งแปลกแยกในชุมชนมากขึ้น ระบบการศึกษาของไทยไม่ได้พัฒนาระบบใดขึ้นมารองรับความต้องการในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่นซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา และที่น่าสังเกตคือ ยิ่งระบบการศึกษาสมัยใหม่เข้าไปถึงชุมชนมากเพียงใด กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนยิ่งเลือนหายไป (ไชยรัตน์ ปราณี, 2545 : 5; ไพรัช ไหมชมพู่ และคณะ, 2546 : 2)

นอกจากนั้นจากการวิจัยเอกสารหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551 ในเบื้องต้นพบว่า เนื้อหาของหลักสูตรปรากฏน้อยต่อเรื่องชุมชนและท้องถิ่น แม้ว่าในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 จะมีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมไว้ประการหนึ่ง

ว่า ให้ผู้เรียน “ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีตามกฎหมาย ประเพณี และวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข” พร้อมทั้งมีการกำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละชั้นปีลงไปอีกซึ่ง อมรวิรัช นาคกรทรรพ (2551 : 33-34) ได้กล่าวถึงสภาพของหลักสูตรสถานศึกษาของไทยในปัจจุบัน สรุปได้ว่าหลักสูตรยังขาดทั้งน้ำหนักและความชัดเจนซึ่งอาจทำให้เรื่องที่มีความสำคัญนี้ลบลื่อนไปเป็นเพียงวิชาที่สอนไปตามหลักสูตรหรือสอนไปอย่างแฉกๆ ในโรงเรียนเท่านั้น มิได้ก่อให้เกิดความตระหนักหรือจิตสำนึกต่อชุมชนและท้องถิ่นแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม จากสภาพการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้น นับว่าเป็นที่น่ายินดีอย่างยิ่งที่รัฐฯ กระจายอำนาจการจัดการศึกษามายังท้องถิ่น พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดให้โรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการจัดทำสาระการเรียนรู้ในหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัจจุบันและ/หรือปัญหาในท้องถิ่น โดยจัดให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมของแต่ละโรงเรียนและท้องถิ่น ทั้งนี้ได้ระบุไว้ในหมวด 4 แนวการจัดการศึกษา มาตราที่ 27 ที่กล่าวว่า ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ ตลอดจนการศึกษาต่อ และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาในชุมชน สังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546) ดังนั้นโรงเรียนหรือสถานศึกษาขั้นพื้นฐานจึงมีอำนาจในการใช้บริบททางสังคมของโรงเรียนและท้องถิ่นมาจัดการศึกษาให้กับโรงเรียนได้อย่างมีอิสระ โดยมีครูเป็นผู้พัฒนาหลักสูตร เป็นตัวจักรสำคัญในการสร้างการใช้ และประเมินผลการใช้หลักสูตรด้วยตนเอง

(อมรรัตน์ วัฒนาธร, 2552 : 3)

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษาโดยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อท้องถิ่นสำหรับนักเรียนระดับประถมศึกษา จะเป็นหลักสูตรที่ช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกต่อท้องถิ่นให้แก่ผู้เรียน หลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษาจึงให้ความสำคัญกับการบูรณาการเนื้อหาในบทเรียนกับบริบทที่เป็นชีวิตจริงของผู้เรียนเพื่อมุ่งเน้นการส่งผ่านวัฒนธรรม ซึ่งทำให้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีความหมายตามที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 นั้นเอง โดยคาดหวังว่าการพัฒนาหลักสูตรนี้จะนำไปสู่การให้ชุดความรู้ที่พอเพียง มีพลังเพื่อตอบสนองความต้องการทั้งในปัจจุบันและอนาคตของผู้เรียนในท้องถิ่น รวมถึงสร้างจิตสำนึกต่อท้องถิ่นในฐานะพลเมืองที่จะร่วมกันสร้างชุมชนที่มีความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านหัวดง
- 2) เพื่อพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษา
- 3) เพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษา

บริบทของการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดชุมชนที่ศึกษาหรือเป็นสนาม (Field) โดยใช้ขอบเขตบริบททางสังคม วัฒนธรรมเป็นเกณฑ์ในการศึกษาชุมชนบ้านหัวดง ตำบลหัวดง อำเภอเก่าเลี้ยว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นชุมชนเป้าหมายหลักของการวิจัย แต่ได้รวมถึงชาวบ้านใกล้เคียงซึ่งส่วนหนึ่งอยู่ในตำบลหนองเต่าและตำบลเก่าเลี้ยว อำเภอเก่าเลี้ยว จังหวัด

นครสวรรค์ด้วย เนื่องจากแต่เดิมคนพื้นที่บริเวณนั้นเรียกตัวเองว่าเป็นคนบ้านหัวดง

พื้นที่ที่ศึกษาใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง เหตุผลในการเลือกชุมชนบ้านหัวดง คือ ชุมชนบ้านหัวดงเป็นชุมชนที่มีความเป็นมาที่น่าสนใจ ชุมชนมีความต้องการรักษาความเป็นชุมชนบ้านหัวดงในด้านต่างๆ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม และการประกอบอาชีพ เป็นต้น และต้องการให้ลูกหลานในชุมชนได้ศึกษาวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษของตนเอง นอกจากนั้นชุมชนบ้านหัวดงเป็นที่ตั้งของวัดหัวดงเหนือ วัดหัวดงใต้ วัดหาดเสลา และวัดคลองช้าง เป็นศูนย์กลางของชุมชน วัดดังกล่าวนี้เป็นวัดเก่าแก่และเป็นศูนย์รวมของภูมิปัญญาพื้นบ้านต่างๆ นอกจากนี้เจ้าอาวาสวัดหัวดงเหนือ คือ พระครูนิภาธรรมคุณ เป็นผู้ที่มีความสนใจและมีความรู้เกี่ยวกับชุมชนบ้านหัวดงเป็นอย่างดี นอกจากนั้นโรงเรียนวัดหัวดงเหนือ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ผู้วิจัยปฏิบัติงานอยู่ก็มีความสนใจและมีความพร้อมที่จะสร้างเยาวชนให้มีจิตสำนึกต่อท้องถิ่นผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเช่นกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านหัวดง

1.1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่ศึกษาจำแนกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรก เป็นเนื้อหาเกี่ยวกับศักยภาพ ความต้องการของชุมชนและโรงเรียนด้านการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ส่วนที่สอง เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านหัวดง ได้แก่ ที่ตั้งของชุมชน สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม การบริการพื้นฐาน การรวมตัวและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และ

ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโรงเรียนวัดหัวดงเหนือ ได้แก่ ประวัติของโรงเรียน วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าหมาย กลยุทธ์ และโครงสร้างการจัดการศึกษาและการจัดหลักสูตรของโรงเรียน

1.2) ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ส่วนที่ 1 แหล่งข้อมูลสำหรับการศึกษา ศักยภาพ ความต้องการของชุมชนและโรงเรียน ด้านการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่ ผู้บริหาร สถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้ปกครอง จำนวน 11 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง

ส่วนที่ 2 แหล่งข้อมูลสำหรับการศึกษา ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านหัวดง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ แผนพัฒนาอำเภอ ข้อมูลด้านสภาพทั่วไป ข้อมูลด้านเอกลักษณ์ท้องถิ่น และแนวทางการพัฒนาโรงเรียน

1.3) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือ

ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้าง ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการสร้างเครื่องมือที่สอดคล้องกับการสร้างแบบสัมภาษณ์ สร้างแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพบริบทท้องถิ่นโดยกำหนดจุดมุ่งหมายของแบบสัมภาษณ์และออกแบบข้อมูลที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย นำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและประเมินผลทางการศึกษาและครูที่มีความเชี่ยวชาญด้านหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อตรวจสอบความถูกต้องในเนื้อหา ปรับปรุงแก้ไข และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

ส่วนที่ 2 แบบบันทึกข้อมูลด้านสภาพบริบทท้องถิ่น ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีในการสร้างเครื่องมือที่สอดคล้องกับการรวบรวมข้อมูลด้านสภาพบริบทท้องถิ่น สร้างแบบบันทึกข้อมูลด้านสภาพบริบทท้องถิ่นโดยกำหนดจุดมุ่งหมายของแบบบันทึกข้อมูลและออกแบบข้อมูลที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย นำแบบบันทึกข้อมูลด้าน

สภาพบริบทท้องถิ่นที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและประเมินผลทางการศึกษาและครูที่มีความเชี่ยวชาญด้านหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อตรวจสอบความถูกต้องในเนื้อหา ปรับปรุงแก้ไข และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

1.4) การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้มาจำแนกและจัดระบบข้อมูล (Typology and Taxonomy) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) แล้วเขียนบรรยายเป็นความเรียง

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษา

2.1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

หลักสูตรที่สร้างขึ้นในขั้นตอนนี้ประกอบด้วยเนื้อหาตามองค์ประกอบหลักสูตร ดังนี้ วิสัยทัศน์หลักสูตร จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหาและเวลาเรียน โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ 1 มาจัดกระทำเพื่อเลือกเนื้อหาสาระที่จะนำมาขยายหลักสูตร แนวการจัดการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และแนวทางการวัดและประเมินผล

2.2) ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

กลุ่มที่ 1 แหล่งข้อมูลสำหรับการพัฒนาหลักสูตร การคัดเลือกผู้เข้าร่วมกระบวนการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษา ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสอบถามจากผู้นำชุมชนร่วมกับการใช้แบบสอบถามประวัติบุคคลต่างๆ ซึ่งผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่มีความคุ้นเคยและรู้จักบุคคลต่างๆ ในชุมชนเป็นอย่างดี พร้อมกับร่วมพิจารณาถึงความเหมาะสมของผู้ร่วมจัดทำหลักสูตร โดยพิจารณาจากความร่วมมือในการทำงานกับชุมชน ความสนใจในการจัดทำหลักสูตร บุคคลที่มีความรู้เกี่ยวกับชุมชน ครูอาจารย์ที่อยู่ในเขตพื้นที่และโรงเรียนใกล้เคียงชุมชนบ้านหัวดง รวมทั้งนักเรียนที่เป็นตัวแทน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างในขั้นตอนนี้จึงเป็นผู้เข้าร่วมการระดมความคิดในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรจำนวน 13 คน ประกอบด้วย ตัวแทนจาก

ชุมชน และตัวแทนจากโรงเรียน ได้แก่ ผู้บริหาร สถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้ปกครอง ครู และนักเรียน โดยการเลือกแบบเจาะจงและการ สอบถามจากแกนนำชุมชน

การดำเนินการพัฒนาหลักสูตรรายวิชา ท้องถิ่นศึกษา เพื่อกำหนดเป็นแนวทางในการ ปฏิบัติและร่วมแสดงความคิดเห็น โดยการ จัด ประชุมระดมความคิดระหว่างผู้เข้าร่วมจัดทำ หลักสูตรกับผู้วิจัย และมีผู้อำนวยการโรงเรียนและ ครูผู้สอนตรวจสอบผลการดำเนินการแต่ละขั้นตอน อย่างต่อเนื่อง โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานทั้งหมด 9 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 1 การศึกษาบริบทด้านต่างๆ ของ ชุมชนที่จะนำมาสร้างหลักสูตร

ขั้นที่ 2 การกำหนดประเด็นของหัวเรื่อง และหัวเรื่องย่อย

ขั้นที่ 3 การรวบรวมข้อมูลเนื้อหาตาม ประเด็นหัวเรื่องต่างๆ

ขั้นที่ 4 การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนแต่ละหัวเรื่องย่อย

ขั้นที่ 5 การจัดทำคู่มือการใช้หลักสูตร

ขั้นที่ 6 การสร้างแบบทดสอบความรู้ความ เข้าใจของนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย

ขั้นที่ 7 การพิจารณาหลักสูตรโดยผู้ทรง คุณวุฒิ

ขั้นที่ 8 การวางแผนการนำหลักสูตรไปใช้ ในโรงเรียน

ขั้นที่ 9 การติดตามและประเมินผลการนำ หลักสูตรไปใช้ในโรงเรียน

กลุ่มที่ 2 แหล่งข้อมูลสำหรับการประเมิน คุณภาพหลักสูตร ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร ศึกษาในเทศก์ และครูที่มีความเชี่ยวชาญด้าน หลักสูตรท้องถิ่น จำนวน 5 คน

กลุ่มที่ 3 แหล่งข้อมูลสำหรับการทดลอง ใช้ (Tryout) หลักสูตร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถม ศึกษานีปี 5 โรงเรียนวัดหัวดงเหนือ ปีการศึกษา 2556 จำนวน 30 คน โดยทางเลือกแบบเจาะจง

2.3) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม ข้อมูล การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือ

ส่วนที่ 1 เครื่องมือสำหรับการเก็บข้อมูล เชิงปริมาณ ได้แก่ แบบตรวจสอบรายการ (Check-list) เพื่อตรวจสอบเอกสารหลักสูตร และแบบ ประเมินคุณภาพหลักสูตร ชนิดมาตราส่วนประมาณ ค่า 5 ระดับ (Rating Scale)

ส่วนที่ 2 เครื่องมือสำหรับการเก็บข้อมูล เชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมการระดมความคิดใน กระบวนการพัฒนาหลักสูตรจำนวน 13 คน ในด้าน ความเหมาะสมของหลักสูตรที่ผู้วิจัยยกวางขึ้นมา แบบสังเกต เพื่อทำการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการ จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามหลักสูตรและสัมภาษณ์ นักเรียนกลุ่มทดลองใช้หลักสูตรถึงความเป็นไปได้ ในการนำหลักสูตรไปใช้จริง

2.4) การวิเคราะห์ข้อมูล

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยวิเคราะห์จำนวน/ร้อยละของรายการตรวจสอบ เอกสารหลักสูตร และหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของแบบประเมินคุณภาพโครงร่าง หลักสูตร

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ นำข้อมูลที่ได้อาจำแนกและจัดระบบข้อมูล (Typology and Taxonomy) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์สรุปอุปนัย (Analytic Induction) แล้วเขียนบรรยายเป็นความ เรียง

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษาผลการเรียนรู้ ที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่น ศึกษา

3.1) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขั้นตอนนี้ใช้เนื้อหาตามหลักสูตรรายวิชา ท้องถิ่นศึกษาที่ได้จากกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ในขั้นตอนที่ 2 ไปใช้จัดการเรียนการสอนให้นักเรียน

3.2) ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดหัวดงเหนือ

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดหัวดงเหนือ ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง ปีการศึกษา 2556 จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวนนักเรียน 32 คน ซึ่งเป็นห้องเรียนที่ไม่เคยผ่านการทดลองใช้หลักสูตรนี้มาก่อน

3.3) ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น คือ การจัดการเรียนรู้โดยใช้หลักสูตรท้องถิ่นศึกษาโดยการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกต่อท้องถิ่นที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

ตัวแปรตาม คือ ประสิทธิภาพหลักสูตร ได้แก่ คุณลักษณะของนักเรียนด้านจิตสำนึกต่อท้องถิ่น

3.4) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านความรู้ความเข้าใจสำหรับนักเรียน แบบประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตร และแบบวัดจิตสำนึกต่อท้องถิ่น ดังรายละเอียดต่อไปนี้

การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านความรู้ ความเข้าใจของนักเรียนกลุ่มเป้าหมายโดยใช้แบบทดสอบก่อนและหลังเรียน การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลการทดสอบก่อนและหลังเรียนมาหาค่าเฉลี่ยทางสถิติและเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบ One Group Pretest-Posttest Design

การสังเกตพฤติกรรมนักเรียนระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พฤติกรรมการทำงานกลุ่ม การทำโครงงาน และการนำเสนองานหน้าชั้นเรียน รวมทั้งการสัมภาษณ์นักเรียน การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกตมาสรุปในรูปแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (Content

Analysis) ตีความหมายและสร้างข้อสรุปอุปนัยแล้วเขียนบรรยายเป็นความเรียง

การประเมินความพึงพอใจของการใช้หลักสูตร โดยประเมินจากแบบประเมินความพึงพอใจในภาพรวมจากการใช้หลักสูตร เพื่อศึกษาความพึงพอใจของครู นักเรียน และวิทยากรในท้องถิ่นที่มีต่อหลักสูตรหลังจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลการประเมินความพึงพอใจของการใช้หลักสูตรมาหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สรุปและเขียนบรรยายเป็นความเรียง

การวัดจิตสำนึกต่อท้องถิ่น โดยวัดจิตสำนึกต่อท้องถิ่นของนักเรียนจากแบบวัดจิตสำนึกต่อท้องถิ่นหลังจากการนำหลักสูตรไปใช้ จัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวิเคราะห์ข้อมูล นำผลการวัดจิตสำนึกต่อท้องถิ่นของนักเรียนหลังจากการนำหลักสูตรไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนมาหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สรุปและเขียนบรรยายเป็นความเรียง

ผลการวิจัย

1) ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านหัวดง

ส่วนที่ 1 การศึกษาศักยภาพ ความต้องการของชุมชนและโรงเรียนด้านการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นดังต่อไปนี้

ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์ผู้บริหารสถานศึกษา คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นและผู้ปกครองพบว่า ส่วนใหญ่มีความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นและกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น หากแต่บางคนยังไม่ทราบรายละเอียดในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น

“...เคยได้ยินมาจากลูกว่าเอาอะไรที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นมาสอนในโรงเรียน ผู้เกี่ยวข้องก็น่าจะมีท้องถิ่น ครู และนักเรียน...”

(ผู้ปกครอง. 22 กรกฎาคม 2556 : สัมภาษณ์)

“...หลักสูตรท้องถิ่น คือ การนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ มาจัดทำเป็นหลักสูตรให้นักเรียนได้เรียน ตามความเข้าใจนะ อ่านจากหนังสือ ผู้เกี่ยวข้องก็มีโรงเรียนและชุมชน...”

(ภูมิปัญญาท้องถิ่น. 31 กรกฎาคม 2556 : สัมภาษณ์)

“...เคยได้ยินจากพัฒนากร แต่ไม่ทราบรายละเอียดว่าเป็นอย่างไร สำหรับผู้เกี่ยวข้องก็น่าจะมีชุมชน โรงเรียน นักเรียน และครู...”

(ปราชญ์ชาวบ้าน. 19 กรกฎาคม 2556 : สัมภาษณ์)

จากผลการสัมภาษณ์ แสดงให้เห็นว่าชุมชนบ้านหัวดงและโรงเรียนมีความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นและการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นอยู่บ้าง ซึ่งจะส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

สภาพการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับบริบทท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์นักเรียน ผู้ปกครอง นักเรียน กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการจัดเนื้อหาและการจัดกิจกรรมของหลักสูตรสถานศึกษา ได้แก่ ครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการ ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ผู้บริหารสถานศึกษา และศึกษานิเทศก์ พบว่าโรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับบริบทท้องถิ่นโดยจัดในลักษณะของการปรับเนื้อหาสาระของรายวิชาบางส่วน และการจัดการเรียนการสอนในกิจกรรมชุมนุมของโรงเรียน โดยที่นักเรียนและผู้ปกครองรับทราบและเห็นชอบด้วยกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับบริบทท้องถิ่น แต่เอกสารเกี่ยวกับ

และเห็นชอบด้วยกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนที่เกี่ยวข้องกับบริบทท้องถิ่นที่ผ่านมา แต่หลักสูตรที่ทำยังไม่สมบูรณ์มากนัก ตัวอย่างเช่น

“...มีค่ะ การทำพานดอกไม้บายศรี สอนในวิชาการงานอาชีพ มีครูจากหมู่บ้านเข้ามาสอนให้ในตอนแรก จากนั้นจะเป็นรุ่นพี่สอนรุ่นน้องต่อไป...”

(นักเรียนคนที่ 1. 20 กรกฎาคม 2556 : สัมภาษณ์)

“...การประดิษฐ์สิ่งของจากวัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่น ใช้สอนระดับชั้น ป.4 ถึง ป.6 ในรายวิชาการงานอาชีพและชุมนุม โดยครูผู้สอนวิชานี้เป็นผู้รับผิดชอบ ประสบความสำเร็จได้รับเหรียญเงินระดับเขตพื้นที่ ในส่วนที่ทำเป็นหลักสูตรทำแบบการปรับเนื้อหาสาระของรายวิชาบางส่วน ซึ่งไม่ได้ส่งผลกระทบต่อเนื้อหาหลักสูตรแกนเลย มีแต่ผลดีด้วยซ้ำ แม้หลักสูตรที่ทำยังไม่สมบูรณ์มากนัก...”

(ครูผู้รับผิดชอบงานวิชาการ. 20 กรกฎาคม 2556 : สัมภาษณ์)

“...มารับตำแหน่งใหม่ก็เลยเพิ่งรับทราบจากที่ประชุมตอนนั้นว่า โรงเรียนมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นและประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ก็นับว่าเป็นเรื่องที่ดีที่ควรสนับสนุนต่อไปให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่นที่สมบูรณ์...”

(ศึกษานิเทศก์. 20 กรกฎาคม 2556 : สัมภาษณ์)

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ว่า โรงเรียนมีการจัดการเรียนการสอนเนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับบริบทท้องถิ่นอยู่แล้ว โดยจัดในลักษณะของการปรับเนื้อหาสาระของรายวิชาบางส่วน และการจัดการเรียนการสอนในกิจกรรมชุมนุมของโรงเรียน โดยที่นักเรียนและผู้ปกครองรับทราบและเห็นชอบด้วยกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับบริบทท้องถิ่น แต่เอกสารเกี่ยวกับ

หลักสูตรยังไม่สมบูรณ์และยังไม่ได้เผยแพร่

ส่วนที่ 2 การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านหัวดง ภายในชุมชนบ้านหัวดงประกอบด้วยองค์ความรู้ที่เป็นทั้งตัวบุคคลและแหล่งเรียนรู้ต่างๆ โดยที่องค์ความรู้ที่เป็นตัวบุคคล ถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับชุมชนเป็นอย่างดี เช่น ประวัติของชุมชน ประวัติวัดหัวดงเหนือ ความเป็นอยู่ในอดีต การเสด็จประพาสต้นของรัชกาลที่ 5 การประกอบอาชีพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งผู้รู้ดังกล่าวนี้ยังสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีให้แก่นักเรียนและบุคคลภายนอกได้ ส่วนองค์ความรู้ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านบริบทท้องถิ่น เช่น วัดหัวดงใต้ วัดหัวดงเหนือ สวนธรรมชาติเสลา แม่น้ำป่า กลุ่มเกษตรกรรมหูลุม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ของชุมชน และกลุ่มวิสาหกิจต่างๆ ที่เกิดจากการรวมตัวกันจัดการอย่างเป็นระบบ เป็นต้น

โดยข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการเนื้อหาในท้องถิ่น ได้แก่ อาหารพื้นบ้าน ผัก และผลไม้ อาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานที่สำคัญและสถานที่ท่องเที่ยว วัฒนธรรมประเพณี ตำนานความเชื่อและเรื่องราวในท้องถิ่น ข้อมูลด้านสภาพบริบทท้องถิ่น ได้แก่ ด้านสภาพทั่วไป ด้านสภาพเศรษฐกิจ ด้านสภาพสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชน

2) ผลการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษา หลักสูตรมีองค์ประกอบ ดังนี้ วิสัยทัศน์หลักสูตร จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหาและเวลาเรียน แนวการจัดการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และแนวทางการวัดและประเมินผล ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ 1 บทเรียน หัวเรื่องและหัวเรื่องย่อยของหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษา

บทเรียนที่	หัวเรื่อง	หัวเรื่องย่อย
1	ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับชุมชนบ้านหัวดง	1.1 ประวัติความเป็นมาของชื่อหัวดงและตำนานเรื่องเล่าบ้านหัวดง 1.2 ที่ตั้งและอาณาเขตของบ้านหัวดง 1.3 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ 1.4 คำขวัญประจำตำบล 1.5 จำนวนประชากรและการแบ่งเขตการปกครอง
2	การศึกษาของชาวหัวดง	2.1 ความหมายของการศึกษา 2.2 การศึกษาขั้นพื้นฐานในอดีต 2.3 การศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน
3	สังคมวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนบ้านหัวดง	3.1 ความหมายของวัฒนธรรมประเพณี 3.2 วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน 3.3 ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน 3.4 ศิลปะและการละเล่นพื้นบ้านของชุมชน 3.5 ความเชื่อในวิถีชีวิตและภูมิปัญญาดั้งเดิม 3.6 สังคมและการปกครองจากอดีตถึงปัจจุบัน

บทเรียนที่	หัวข้อเรื่อง	หัวข้อเรื่องย่อย
4	ภูมิปัญญาท้องถิ่น	4.1 หมอชาวบ้าน 4.2 ปราชญ์ชาวบ้าน 4.3 การใช้สมุนไพรพื้นบ้าน
5	โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์	5.1 ความหมายของโบราณสถาน โบราณวัตถุ 5.2 วัดในชุมชนบ้านหัวดง 5.3 สถานที่ท่องเที่ยวของชุมชน
6	ประเพณีและการเปลี่ยนแปลงของชุมชน	6.1 ชุมชนบ้านหัวดงกับการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วง 6.2 สาเหตุและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น 6.3 ประเพณีการเสด็จประพาสต้นของรัชกาลที่ 5
7	วิถีชีวิตความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพ	7.1 การตั้งถิ่นฐานของชาวหัวดงตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 7.2 การประกอบอาชีพของชาวบ้านบ้านหัวดง 7.3 เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 7.4 การติดต่อค้าขายทั้งภายในและภายนอกของชุมชนบ้านหัวดง 7.5 การดำรงชีวิตที่พึ่งพาทรัพยากรในชุมชน 7.6 แนวคิดการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง
8	ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชนบ้านหัวดง	8.1 ความหมายของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 8.2 การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน 8.3 ปัญหาที่เกิดขึ้นของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในชุมชน 8.4 การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรของชุมชน

3) ผลการเรียนรู้ที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษา การประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านความรู้ความเข้าใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ได้ทำการทดสอบก่อนและหลังการใช้หลักสูตร ซึ่งคะแนนก่อนและหลังการใช้หลักสูตรมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การประเมินความพึงพอใจที่มีต่อภาพรวมของหลักสูตรพบว่าครู

นักเรียน และวิทยากรท้องถิ่นมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ผลการสังเกตพฤติกรรมนักเรียนระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน พฤติกรรมการทำงานกลุ่ม การทำโครงการ และการนำเสนองานหน้าชั้นเรียน พบว่า นักเรียนมีพฤติกรรมระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนอยู่ในเกณฑ์ดีและด้านจิตสำนึกต่อท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่สามารถนำมาอภิปรายได้ดังนี้

1) **ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านห้วยตง** จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน พบว่า ข้อมูลพื้นฐานในท้องถิ่นประกอบด้วย ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น สถานที่สำคัญ ประเพณี ตำนาน คติความเชื่อ ศาสนา แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาในท้องถิ่นซึ่งเป็นข้อมูลที่อยู่ในท้องถิ่น ข้อมูลพื้นฐานดังกล่าวมีความเหมาะสมและมีความสำคัญที่จะนำมาใช้ในการกำหนดสาระการเรียนรู้ และแนวทางการจัดการเรียนรู้ เพราะการจัดการเรียนรู้ที่ดีนั้น ควรจะเรียนรู้จากสิ่งที่ใกล้ตัวไปหาสิ่งที่ไกลตัว จึงจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี หากผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตนเองย่อมจะทำให้เกิดความรัก ความผูกพันและความภาคภูมิใจในท้องถิ่น (ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539) อีกทั้งเป็นการเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร ทำให้ได้หลักสูตรที่มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับท้องถิ่น สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่เน้นให้มีการจัดการศึกษาเพื่อปวงชนและสังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะมาตราที่ 27 วรรค 2 ที่กำหนดให้สถานศึกษาดำเนินการจัดทำสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน และสังคมที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2546)

2) **ผลการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษา** หลักสูตรมีองค์ประกอบดังนี้ วิสัยทัศน์หลักสูตร จุดมุ่งหมาย โครงสร้างเนื้อหาและเวลาเรียน แนวทางการจัดการเรียนรู้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ และแนวทางการวัดและประเมินผล โดยองค์ประกอบหลักสูตรได้รับการพัฒนาขึ้นบนพื้นฐาน

การเป็นแนวร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชน ซึ่งองค์ประกอบของหลักสูตรดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ ชำรง บัวศรี (2532) ได้ระบุองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ในลักษณะเดียวกัน ซึ่งการพัฒนาหลักสูตรในครั้งนี้เริ่มจากการวางแผนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียนและผู้วิจัย โดยช่วยกันกำหนดผลการเรียนรู้ไว้เป็นหลักเบื้องต้น ต่อจากนั้นครูให้นักเรียนแยกย้ายกันเป็นกลุ่มไปศึกษาท้องถิ่นตามกรอบการศึกษาที่ได้ตกลงกันไว้ โดยการสำรวจข้อมูลพื้นฐานในท้องถิ่น นอกจากนี้ยังให้นักเรียนทำตนเสมือนเป็นนักวิจัยชุมชนทำการศึกษาชุมชนและช่วยกันรายงานสภาพปัญหาที่พบในท้องถิ่น (อมสิน จตุพร, 2556) เพื่อนำมาศึกษาถึงสาเหตุและช่วยกันหาแนวทางจัดการ เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดข้อมูลดังกล่าวได้รับการตรวจสอบจากผู้รู้ในชุมชนร่วมกับผู้วิจัยและครูกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ รวมทั้งได้รับการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิด้วย หลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษาจึงเป็นหลักสูตรที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพบริบทของโรงเรียน ชุมชน และผู้เรียนในท้องถิ่น

3) **ผลการเรียนรู้ที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษา** โดยนักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้านความพึงพอใจของครู นักเรียน และวิทยากรท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก ด้านพฤติกรรมนักเรียนระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอน พฤติกรรมการทำงานกลุ่ม การทำโครงการ และการนำเสนองานหน้าชั้นเรียน อยู่ในระดับมาก และด้านจิตสำนึกต่อท้องถิ่นอยู่ในระดับมาก ผลดังกล่าวนี้เนื่องมาจากสาระสำคัญของหลักสูตรให้ความสำคัญกับคุณค่าของการดำรงอยู่ในชุมชนท้องถิ่นด้วยการสะท้อนคุณค่าที่อยู่ในตัวคน อันได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตที่ดำรงอยู่ในชุมชนท้องถิ่น คุณค่าของทรัพยากรท้องถิ่น และคุณค่าของวัฒนธรรม ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

ท้องถิ่นสู่การกำหนดเนื้อหาสาระและเป้าหมายของหลักสูตร โดยการเชื่อมโยงความรู้ของท้องถิ่นกับวิทยาการสมัยใหม่เพื่อใช้เป็นเครื่องมือยกระดับคุณภาพชีวิตในชุมชนให้มีพลังเรียนรู้และสามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งนักการศึกษา เช่น โจทีย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539) สำลี ทองธิว (2545) และ Feldmann (2003) มีทัศนะที่สอดคล้องกันว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยเฉพาะในโรงเรียนชนบทซึ่งมีห้องปฏิบัติการที่มีชีวิตสำหรับการเรียนรู้นอกรั้วโรงเรียน และมีภูมิปัญญาที่มีค่าบ่งบอกถึงความเจริญมาเป็นเวลานาน การจัดการศึกษาตามหลักสูตรท้องถิ่นจะส่งผลให้นักเรียนได้รู้จักสภาพที่แท้จริงของชุมชนตนเอง สามารถใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง เกิดความรู้สึกลำบากต่อความเป็นชุมชน และต้องการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานสามารถใช้แนวทางการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาท้องถิ่นศึกษาจากผลการวิจัยนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรในบริบทของสถานศึกษา โดยให้ความสำคัญกับบริบทชุมชนท้องถิ่น เน้นให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพื่อนำไปใช้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การนำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้ และการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานศึกษาในชุมชนชนบทควรดำเนินการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยใช้กรอบแนวคิดการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยภาคสนาม (Field research) โดยศึกษาสภาพบริบทของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ในเชิงลึก การวิจัยควรให้ความสำคัญกับการศึกษาวัฒนธรรมการเรียนรู้และวิถีชีวิตของคนในชุมชน เน้นบทบาทการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมของคนในชุมชนในการกำหนดเป้าหมายและสาระในหลักสูตร รวมถึงใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักสูตรและการจัดการศึกษา (Community/Place as Curriculum)

รายการอ้างอิง

- ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. (2539). *การพัฒนาหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ : ภาควิชาบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชยรัตน์ ปราณี่. (2545). *การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธำรง บัวศรี. (2532). *ทฤษฎีหลักสูตร การออกแบบและพัฒนา*. กรุงเทพฯ : ธนัชการพิมพ์.
- ไพรัช ไหมขมพูน และคณะ. (2546). *รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับโรงเรียนในพื้นที่อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว).
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2546). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545*. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟิก.
- สำลี ทองธิว. (2545). *หลักและแนวปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา: กรณีวิชาวิทยาศาสตร์ระดับประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรรัตน์ วัฒนารุ. (2552). *การพัฒนาหลักสูตรที่มีทรัพยากรเป็นฐาน*. พิษณุโลก: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- อมรวิรัช นาคธรรมพ. (2551). *การศึกษาในวิถีชุมชน: การสังเคราะห์ประสบการณ์ในชุดโครงการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว).
- อมมสิน จตุพร. (2556). *การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ท้องถิ่นตามแนวคิดการศึกษาอิงสถานที่สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา: กรณีศึกษาโรงเรียนวัดหัวดงเหนือ อำเภอเก่าแก้อ จังหวัดนครสวรรค์. เอกสารการประชุมทางวิชาการของคุรุสภาประจำปี 2556 เรื่อง “การวิจัยเพื่อเพิ่มคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาวิชาชีพ”, 1(1), 271-277.*
- Feldmann, D. (2003). *Curriculum and the American rural school*. Maryland: University Press of America.